

А. І. Карпук,

д. е. н., доцент, директор, відокремлений підрозділ НУБіП України

"Боярська лісова дослідна станція", м. Київ

Т. С. Миклуш,

аспірант, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

О. М. Дзюбенко,

к. е. н., начальник,

Черкаське обласне управління лісового та мисливського господарства, м. Черкаси

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ НА МУНІЦИПАЛЬНОМУ РІВНІ: ІНВЕСТИЦІЙНО- ФІСКАЛЬНІ АСПЕКТИ

А. Карпук,

*Doctor of Economics, senior lecturer, principal, separate division of National University
of Life and Environmental Sciences of Ukraine "Boyarka forest research station", Kyiv*

T. Myklush,

postgraduate student, The National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

O. Dzyubenko,

Ph.D. in Economics, chief, Cherkasy Forestry and Hunting Department, Cherkasy

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC SUPPORT FOR INTEGRATED NATURE MANAGEMENT AT THE MUNICIPAL LEVEL: INVESTMENT AND FISCAL ASPECTS

У статті обґрунтовується необхідність запровадження методів та технологій комплексного природокористування як необхідної передумови усунення природо-руйнівних та еколого-деструктивних процесів у системі суспільного відтворення. Встановлено, що досягти найбільш детермінуючого впливу комплексного природокористування на темпи та масштаби господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу можна на муніципальному рівні за умови застосування сучасних форм організаційно-економічного забезпечення реалізації природоохоронних проектів та проектів утилізації вторинної природної сировини. Доведено, що найбільш ефективними формами організаційно-економічного забезпечення комплексного природокористування на муніципальному рівні виступають: функціонування комунальних підприємств у сфері господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу та поводження з відходами; природоохоронна та природо-експлуатаційна діяльність муніципалітетів на основі угод публічно-приватного партнерства; реалізація природоохоронних проектів на основі коштів, акумульованих у результаті емісії "зелених" облігацій. Обґрунтовано, що прискорення процесів комплексного природокористування на муніципальному рівні також залежить від підвищення рівня концентрації рентної плати за спеціальне використання природних ресурсів та екологічних податків за забруднення довкілля у місцевих бюджетах; застосування сучасних методів фіскального стимулювання природокористувачів до впровадження методів та технологій комплексного використання природної сировини; консультативного забезпечення процесів кооперації суб'єктів природно-господарського підприємництва.

The article substantiates the need to introduce methods and technologies of complex nature management as a necessary prerequisite for the elimination of nature-destructive and ecologically-destructive processes in the system of social reproduction. It has been established that it is possible to achieve the most determinant influence of integrated nature management on the pace and scope of development of natural resources potential at the municipal level, subject to the application of modern forms of organizational and economic support for the

implementation of environment conservation projects and utilization projects of secondary natural raw materials. It has been proven that the most effective forms of organizational and economic support for integrated nature management at the municipal level are as follows: operation of municipal enterprises in the field of development of natural resources potential and waste management; nature conservation and nature management activities of municipalities on the basis of public-private partnership agreements; implementation of environment conservation projects on the basis of funds accumulated as a result of green bonds issue. It has been substantiated that accelerating the processes of integrated nature management at the municipal level also depends on increasing the level of rental fee for special use of natural resources and environment taxes in local budgets; application of modern methods of fiscal stimulation of nature users to introduce methods and technologies for integrated use of natural raw materials; advisory support for cooperation processes of natural and economic entrepreneurship entities.

Ключові слова: комплексне природокористування, організаційно-економічне забезпечення, територіальна громада, публічно-приватне партнерство, рентна плата, екологічний податок, бюджети місцевого самоврядування.

Key words: integrated nature management, organizational and economic support, territorial community, public-private partnership, rental fee, environmental tax, local budgets.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Усунення комплексу природо-руйнівних та еколого-деструктивних процесів напряму пов'язане з впровадженням методів та технологій комплексного природокористування у практику природо-експлуатаційної та природоохоронної діяльності. Забезпечення комплексного природокористування ускладнюється тим, що господарське освоєння природно-ресурсного потенціалу сьогодні здійснюється суб'єктами господарювання, які представляють не лише державний і комунальний сектор, але й корпоративний сектор та сектор домашніх господарств.

З огляду на це, на загальнодержавному, регіональному та муніципальному рівні мають бути розроблені методи та інструменти не лише прямого, а й опосередкованого впливу на природокористувачів, щоб стимулювати останніх впроваджувати методи та технології комплексного природокористування. Якщо у загальнонаціональному масштабі масове впровадження методів та технологій комплексного природокористування потребує усесторонньої модернізації і реконструкції матеріально-технічної бази та інфраструктури видобутку і переробки природної сировини, на що потрібні значні інвестиційні вливання, то на муніципальному рівні досягнути мети вирішення проблеми переводу природокористувачів на принципи комплексності за наявності збалансованої програми використання місцевого природно-ресурсного потенціалу та охорони довкілля можна досягти вже у короткостроковій перспективі. Але для цього необхідно сформувати відповідне організаційно-економічне забезпечення комплексного природокористування на муніципальному рівні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Прискорення процесів децентралізації влади та форми місцевого самоврядування зумовило необхідність розробки організаційно-економічного забезпечення раціоналізації використання природних ресурсів та охорони довкілля на муніципальному рівні. Теоретико-методологічні підходи до вибору сучасних форм організаційно-економічного забезпечення господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу на муніципальному рівні розглядаються в працях вітчизняних вчених О. Веклич, В. Голяна, В. Колмакової, В. Міщенко, І. Патоки, О. Сакаль, Є. Хлобистова та

інших [1—5; 7; 8]. Особливий наголос робиться на джерелах формування фондів фінансового забезпечення природоохоронної діяльності на місцевому рівні [1; 8], акумуляції природно-ресурсних та екологічних платежів у бюджетах місцевого самоврядування [2], трансформації системи управління природними ресурсами з врахуванням вимог децентралізації [3], ідентифікації бази екологічного оподаткування в контексті зміцнення фінансової самодостатності територіальних громад [7]. Але недостатньо обґрунтованими залишаються теоретико-методологічні підходи до організаційно-економічного забезпечення комплексного природокористування як базової передумови збереження і примноження природно-ресурсних чинників соціально-економічного піднесення територіальних громад як у середньостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

ЦІЛІ СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування авторського підходу до організаційно-економічного забезпечення комплексного природокористування на муніципальному рівні з виокремленням інвестиційно-фіскальних аспектів розширеного відтворення місцевого природно-ресурсного потенціалу як вагомого чинника соціально-економічного піднесення територіальних громад.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Враховуючи зростання ресурсних та територіальних можливостей місцевого самоврядування у зв'язку із формуванням об'єднаних територіальних громад, значно розширюються можливості муніципалітетів залучати природні ресурси у відтворювальний процес і тим самим створювати умови для нарощення валового регіонального продукту. Водночас переважна більшість природних ресурсів, які перебувають у комунальній власності, а також будуть передані у власність територіальних громад найближчим часом, а також природні ресурси, що перебувають у державній власності та у власності домогосподарств в межах громад, є вичерпними. Тому впровадження методів та технологій комплексного природокористування (зменшення втрат природної сировини, підвищення рівня утилізації вторинних природних ресурсів, виробництво газоподібного та твердого біологічного палива на основі відходів сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва) створить умови для того, щоб і в середньостро-

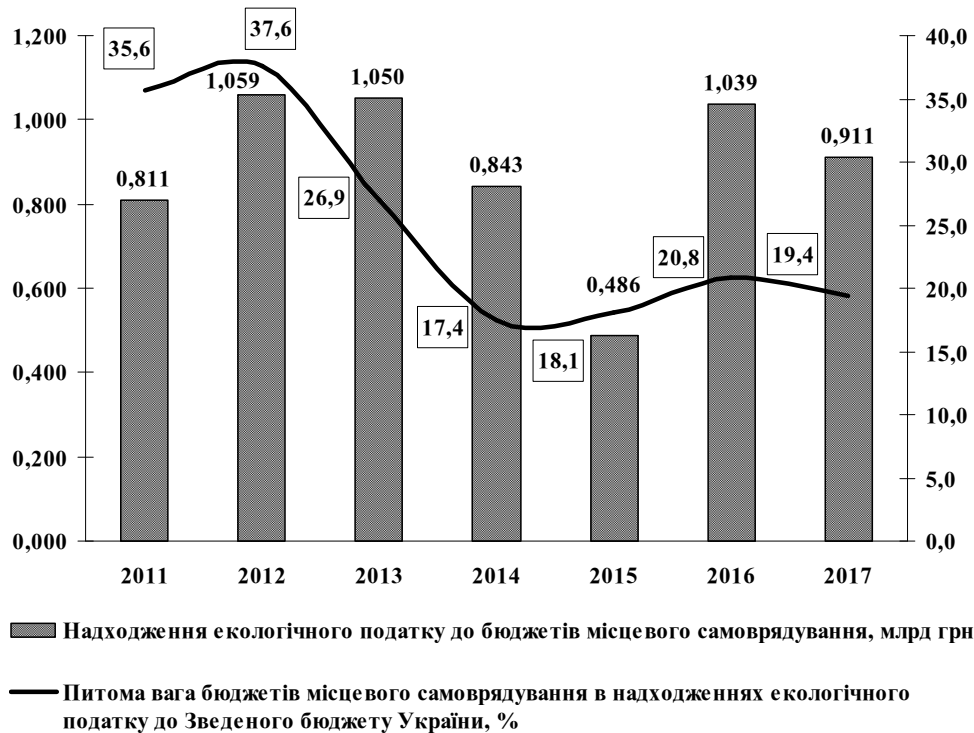

Рис. 1. Надходження екологічного податку до бюджетів місцевого самоврядування в Україні

Джерело: розраховано за даними Міністерства фінансів України та Державної казначейської служби України.

ковій і довгостроковій перспективі дієвість впливу господарського освоєння місцевого природно-ресурсного потенціалу на темпи соціально-економічного розвитку територіальних утворень не зменшувалася.

Низька результативність реалізації проектів, які дозволили б підвищити рівень комплексності природокористування, значною мірою зумовлено надмірною централізацією повноважень стосовно організації, планування та контролю використання природно-ресурсного потенціалу і охорони довкілля, а також консолідацією в центральних фінансових фондах переважної частини рентної плати за спеціальне використання природних ресурсів, а також екологічних податків за забруднення навколишнього природного середовища.

Реалізація проектів комплексного природокористування на муніципальному рівні великою мірою залежить від формування в структурі місцевих бюджетів спеціальних фондів охорони навколишнього природного середовища та відтворення природно-ресурсного потенціалу. Прикметною рисою формування спеціальних фондів природоохоронного спрямування є те, що у свій час такі фонди формувалися на основі надходжень екологічного податку, який стягувався за викиди та скиди шкідливих речовин, а також за розміщення відходів. У певний період часу навіть були ліквідовані спеціальні фінансові фонди природоохоронного спрямування, що негативним чином відобразилося на реалізації проектів модернізації та реконструкції об'єктів природоохоронної інфраструктури, а також проектів спрямованих на відтворення природно-ресурсного потенціалу.

За період 2011—2017 років надходження екологічного податку до бюджетів місцевого самоврядування коливалися в інтервалі 0,5—1,06 млрд грн. Коливання величини надходжень в окремі роки аналізованого часового інтервалу відбувалося у зв'язку із зміною розподілу екологічного податку між державним та місцевими бюджетами, а також між обласними та районними бюджетами і бюджетами місцевого самоврядування (міські, селищні та сільські бюджети). Якщо у 2011 році питома вага бюджетів місцевого самоврядування в надходженнях екологічного податку до Зведеного бю-

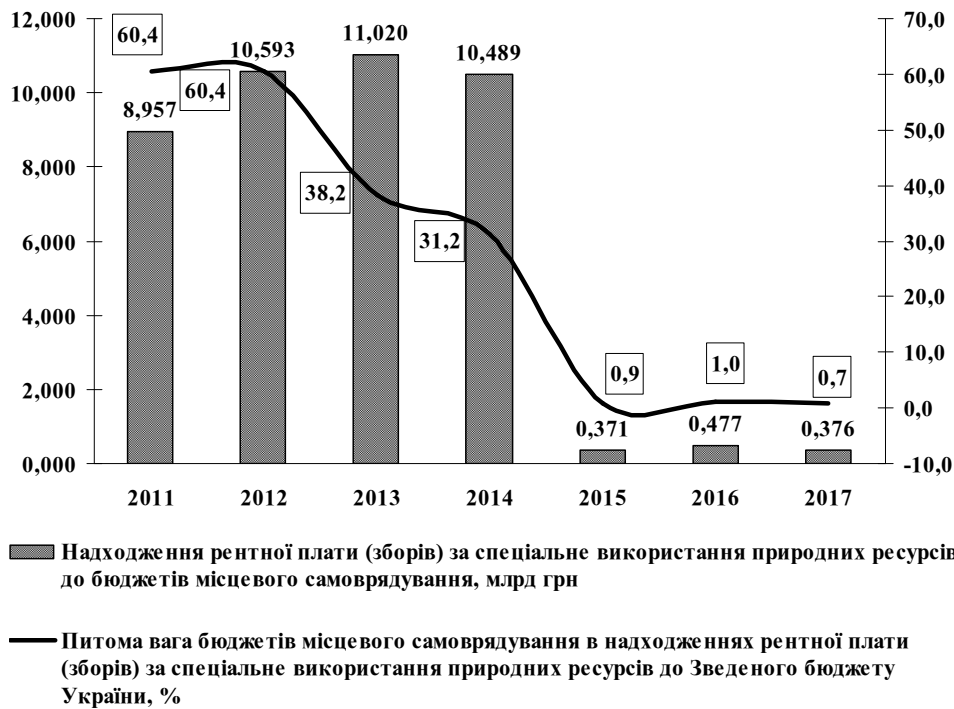
джету України становила 35,6%, у 2013 — 26,9%, то у 2017 — 19,4% (рис. 1).

Динаміка питомої ваги бюджетів місцевого самоврядування в надходженнях екологічного податку до Зведеного бюджету України свідчить про те, що незважаючи на задекларований курс децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування, в розподілі екологічного податку реальних зрушень щодо підвищення рівня його концентрації на місцях не спостерігається. Тобто екологічний податок в останні роки порівняно з 2011—2013 роками більше концентрується на центральному та регіональному рівнях, але не на рівні територіальних громад, що звужує можливості місцевого самоврядування своєчасно фінансувати проекти усунення еколого-деструктивного впливу на довкілля, а також забезпечувати модернізацію і реконструкцію об'єктів природоохоронної інфраструктури.

Збільшення надходжень екологічного податку до обласних бюджетів не можна повною мірою вважати проявом реальної децентралізації в системі охорони навколишнього природного середовища, оскільки зберігається додаткова ланка в розподілі екологічних податків, що не завжди забезпечуватиме цільове використання коштів природоохоронного спрямування.

Ще більш не втішною є ситуація в динаміці надходжень рентної плати за спеціальне використання природних ресурсів до бюджетів місцевого самоврядування. Якщо у 2011 році до бюджетів місцевого самоврядування надходило рентної плати на суму 8,9 млрд грн, у 2014 — 10,5 млрд грн, то у 2017 році — лише 0,4 млрд грн. Різке зменшення надходжень рентної плати за спеціальне використання природних ресурсів до бюджетів місцевого самоврядування відбулося у 2015 році порівняно з 2014 роком, що пов'язано з переглядом розподілу природно-ресурсних платежів між державним та місцевими бюджетами, а також неналежною ідентифікацією бази стягнення рентної плати за спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення.

Якщо у 2011 році питома вага бюджетів місцевого самоврядування в надходженнях рентної плати за спеціальне використання природних ресурсів до Зведено-

Рис. 2. Надходження рентної плати (зборів) за спеціальне використання природних ресурсів до бюджетів місцевого самоврядування в Україні

Джерело: розраховано за даними Міністерства фінансів України та Державної казначейської служби України.

го бюджету України становила 60,4%, у 2013 р. — 38,2%, то у 2015—2017 рр. вона коливалась в інтервалі 0,7—1,0% (рис. 2).

Динаміка питомої ваги бюджетів місцевого самоврядування в надходженнях рентної плати за спеціальне використання природних ресурсів до Зведеного бюджету України свідчить про збереження практики концентрації природно-ресурсних платежів на центральному (загальнодержавному) та обласному рівнях, що позбавляє місцеве самоврядування базового рівня необхідної мотивації стосовно удосконалення системи адміністрування природно-ресурсних платежів, що певним чином культивує процеси виснажливого та розбалансованого природокористування та не забезпечує прийнятної рівня комплексності при використанні природної сировини.

Виходячи з наведених міркувань та динаміки бюджетів місцевого самоврядування в надходженнях природно-ресурсної ренти та екологічного податку до Зведеного бюджету України, можна стверджувати, що важливою складовою організаційно-економічного забезпечення комплексного природокористування на муніципальному рівні має стати перегляд принципів розподілу природно-ресурсних платежів та екологічних податків між центральним, регіональним бюджетами і бюджетом місцевого самоврядування. Враховуючи те, що процеси децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування вимагають від територіальних громад більш активної позиції в частині реалізації екологічної політики на місцевому рівні, необхідно збільшити частку відрахувань рентної плати за спеціальне використання природних ресурсів та екологічного податку за забруднення навколишнього середовища саме до бюджетів місцевого самоврядування.

Саме такий крок розширить базу наповнення місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища та відтворення природно-ресурсного потенціалу та розширить інституціональний коридор для муніципалітетів стосовно реалізації природоохоронних проектів, зокрема проектів по підвищенню рівня комплексності використання природної сировини, що в кінцевому підсумку підвищить дієвість впливу місцево-

го природно-ресурсного потенціалу на темпи соціально-економічного піднесення територіальних громад і створить передумови для збереження біогеоценозів.

Проголошена державною владою політика децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування у відповідності з передовою європейською практикою створює сприятливе підґрунтя для реальної децентралізації системи управління природоохоронною та природо-експлуатаційною діяльністю, за якої центр тяжіння у екологічній та природно-ресурсній політиці поступово буде переміщено на рівень територіальних громад.

Виконками місцевих рад, які виступають виразниками потреб територіальних громад і є наближеними до реальних проблем екології та природокористування, мають отримати додаткові повноваження в частині розширення джерел поповнення місцевих фондів раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища, а також акумуляції більшої частки рентної плати за спеціальне використання природних ресурсів та екологічного податку за забруднення навколишнього середовища у бюджетах місцевого самоврядування.

Децентралізація управління природоохоронною та природо-експлуатаційною діяльністю передбачає підвищення рівня концентрації фінансових ресурсів природоохоронного спрямування на місцевому рівні, що закладає дієвий мотиватор в спектр пріоритетів діяльності муніципальних утворень, у першу чергу, в частині ідентифікації реальної бази стягнення природно-ресурсних та екологічних платежів. Враховуючи високий рівень капіталомісткості реалізації природоохоронних проектів, в першу чергу, проектів пов'язаних з розбудовою сучасної індустрії поводження з відходами, муніципалітети мають отримати право укладати угоди публічно-приватного партнерства з фінансово-кредитними організаціями та приватними структурами, які спеціалізуються на природоохоронному бізнесі.

Реалізація запропонованих цілей та завдань комплексного природокористування як необхідної передумови забезпечення збалансованого та невиснажливого використання природно-ресурсного потенціалу потребує впорядкування методів та інструментів організа-

ційно-економічного забезпечення, а також синхронізації та гармонізації пріоритетів діяльності різних ієрархічних рівнів управління природними ресурсами та охороною навколишнього природного середовища.

Виходячи з того, що місцевий природно-ресурсний потенціал є одним із основних детермінантів регіонального комплексоутворення, ресурсною базою створення доданих вартостей, підвищення зайнятості місцевого населення та розвитку природно-ресурсного підприємства саме перманентне дотримання вимог комплексного використання природної сировини та несировинних якостей біогеоценозів є визначальним фактором збереження потенціалу соціально-економічного піднесення у середньостроковій та довгостроковій перспективі, а також покращення якісних характеристик навколишнього природного середовища.

З огляду на сказане, повною мірою цілі та завдання комплексного природокористування будуть результативно імplementовані в спектр пріоритетів регіональної та місцевої політики господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу за умови створення сучасного інструментарію організаційно-економічного забезпечення реалізації природоохоронних, природооблаштувальних та природо-експлуатаційних заходів на основі дотримання комплексного підходу на рівні територіальних громад.

Створення інституціонального підґрунтя розширення повноважень територіальних громад, у тому числі і об'єднаних територіальних громад, сприятиме поступовому відходу від галузевих принципів природокористування, домінування яких призвело до деградації численних біогеоценозів, до принципів комплексного використання природної сировини та несировинних якостей природних комплексів. Зрештою інституціональне середовище комплексного природокористування хоча й формується на загальнодержавному рівні, але підбір механізмів, методів та інструментів реальної імplementації цілей комплексності в спектр пріоритетів діяльності природокористувачів має здійснюватися на рівні муніципальних утворень, щоб максимальною мірою враховувати потреби місцевого населення та бізнесу, але водночас не порушувати положення природоохоронного та природно-ресурсного законодавства.

Виходячи з інституціонального підґрунтя досягнення цілей комплексного природокористування, розширення повноважень місцевого самоврядування в частині забезпечення комплексного природокористування як необхідної передумови збереження відтворення та охорони природно-ресурсного потенціалу буде забезпечене через створення організаційно-економічного супроводження програмних заходів переведення безпосередніх природокористувачів на принципи комплексності через реальне втілення в практичну площину пріоритетів децентралізації управління природо-експлуатаційною та природоохоронною діяльністю, формування комунальних підприємств у сфері господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу, укладання угод публічно-приватного партнерства, кооперацію діяльності природокористувачів, реалізацію природоохоронних проєктів в рамках програм транскордонного співробітництва, диверсифікацію портфеля банківських послуг у частині кредитування природоохоронних, природооблаштувальних та природо-експлуатаційних проєктів.

Децентралізація управління природоохоронною та природо-експлуатаційною діяльністю має включати два основних блоки методів та інструментів. Перший блок — максимально можливе залучення у продуктивний господарський оборот природно-ресурсних активів, які перебувають у комунальній власності, і другий блок — забезпечення безпосереднього контролю за їх використанням як в частині дотримання принципів комплексного та невиснажливого природокористування, так і в частині дотримання природоохоронного законодавства.

В останні періоди пропонувалося декілька сценаріїв передачі сільськогосподарських земель державної влас-

ності поза межами населених пунктів у власність об'єднаних територіальних громад, що кардинальним чином сприятиме нарощенню величини комунальних природно-ресурсних активів і розширить ареал дії методів регулювання природоохоронної та природо-експлуатаційної діяльності на муніципальному рівні. Передача сільськогосподарських земель поза межами населених пунктів із державної в комунальну власність розширює просторовий базис здійснення природно-господарського підприємництва для органів місцевого самоврядування, оскільки останні отримують можливість використати за призначенням ренатуралізовані сільськогосподарські угіддя, які є сприятливим полігоном для підвищення рівня лісистості, розбудови індустрії рекреаційного природокористування та мисливського господарства.

Враховуючи вагомість природно-ресурсних активів для розвитку територіальних громад, а також необхідність формування відповідної політики в галузі поводження з відходами, у структурі виконкомів місцевих рад варто формувати департамент управління комунальними природно-ресурсними активами та поводженням з відходами. Саме цей департамент і має впливати на впровадження методів та технологій комплексного природокористування через відповідні форми організаційно-економічного забезпечення.

Прямий вплив департаменту управління комунальними природно-ресурсними активами та поводженням з відходами на темпи та масштаби господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу, який перебуває в комунальній власності, може здійснюватися через функціонування комунальних підприємств, здійснення природоохоронної та природо-експлуатаційної діяльності на основі угод публічно-приватного партнерства, реалізацію природоохоронних проєктів в рамках програм транскордонного співробітництва за участю муніципалітетів, фінансування природоохоронних проєктів на основі коштів, акумульованих в результаті емісії "зелених" облігацій.

Організаційно-економічними формами опосередкованого впливу департаменту управління комунальними природно-ресурсними активами та поводженням з відходами на процеси забезпечення комплексного природокористування виступають: ідентифікація реальної бази стягнення природно-ресурсної ренти та екологічних податків, фіскальне стимулювання природокористувачів до впровадження сучасних методів та технологій комплексного використання природної сировини, консультативне забезпечення поширення процесів кооперації природокористувачів, донесення інформації до суб'єктів природно-ресурсного підприємництва стосовно можливостей отримання кредитних та грантових ресурсів.

У результаті прямого та опосередкованого впливу департаментів управління комунальними природно-ресурсними активами та поводженням з відходами, які будуть сформовані в складі виконкомів місцевих рад, очікується отримання мультиплікативного ефекту, який проявлятиметься у підвищенні комплексності використання природно-ресурсних благ, які знаходяться в межах територіальної громади (об'єднаної територіальної громади) (рис. 3).

Специфічними рисами відзначаються проблеми забезпечення комплексного природокористування у Карпатському регіоні [6]. Виходячи з природно-ресурсних та природнокліматичних умов цього регіону, найбільш прийнятними пріоритетами підвищення рівня комплексності використання природно-ресурсного потенціалу та отримання соціально-економічних та екологічних вигод виступають:

— впровадження технологій органічного та ґрунтозахисного землеробства на переданих у комунальну власність сільськогосподарських землях поза межами населених пунктів, що сприятиме, з однієї сторони,

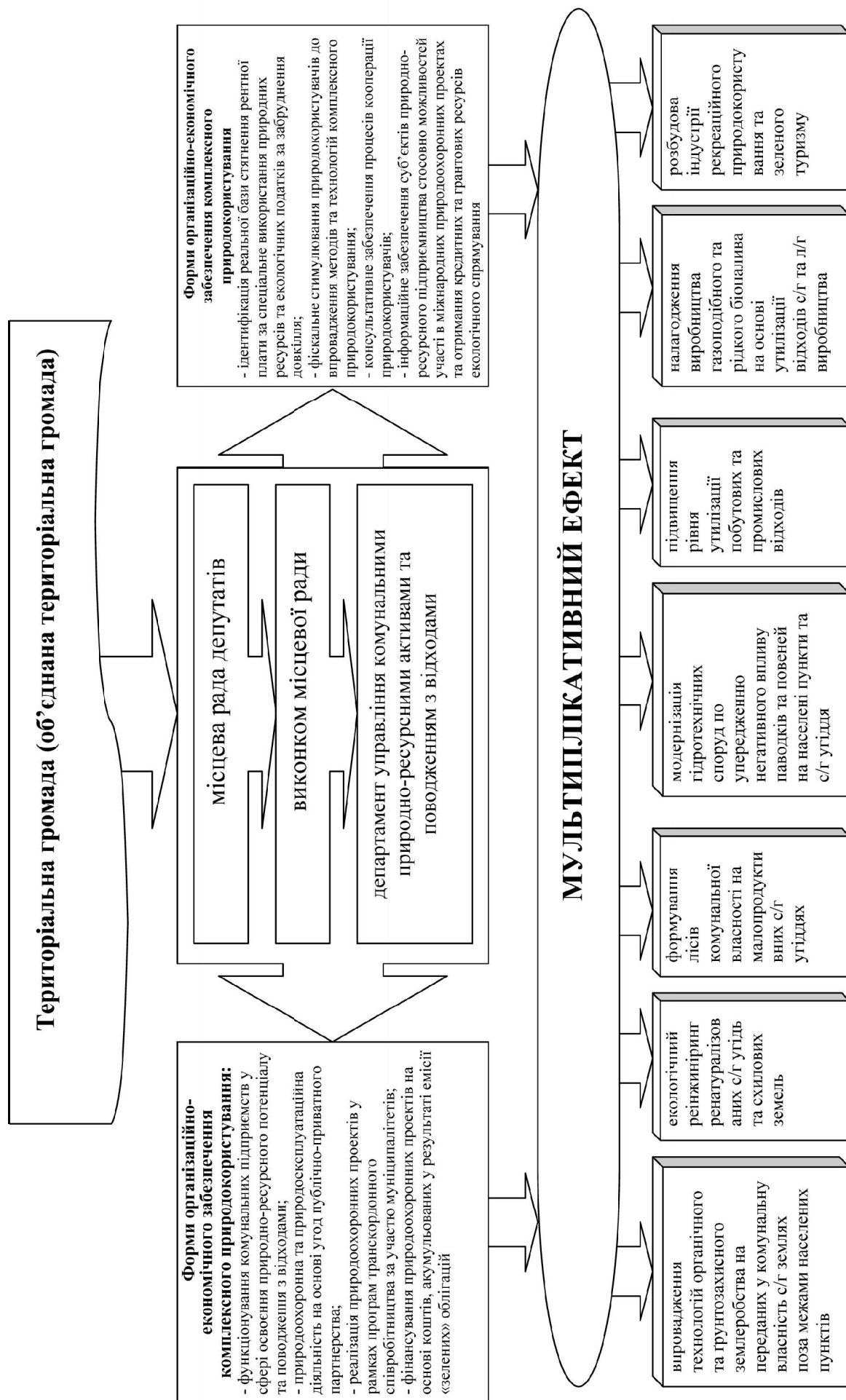

Рис. 3. Організаційно-економічне забезпечення комплексного природокористування на рівні територіальних громад

зміцненню агроландшафтів, та нарощенню обсягів виробництва екологічно чистої та харчової продукції — з іншої;

— екологічний реінжиніринг ренатуралізованих сільськогосподарських угідь та схилівих земель, що дасть можливість упорядкувати самозаліснені території та упередити змив родючого шару ґрунту;

— модернізація гідротехнічних споруд по упередженню негативного впливу паводків та повеней на населені пункти та сільськогосподарські угіддя, що унеможливить еколого-деструктивний вплив стихійних лих на житлові та виробничі приміщення, а також на сільськогосподарські культури;

— підвищення рівня утилізації побутових та промислових відходів, що забезпечить поступову ліквідацію стихійних звалищ побутового сміття та відходів промислового виробництва і мінімізує негативний вплив на навколишнє природне середовище;

— налагодження виробництва газоподібного та рідкого біопалива на основі утилізації відходів сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва, що сприятиме продуктивному використанню лісосічних та сільськогосподарських відходів і зменшить прояви їх гниття та розкладання, які супроводжуються утворенням надмірних обсягів вуглекислого газу;

— розбудова індустрії рекреаційного природокористування та зеленого туризму, що сприятиме отриманню соціально-економічного ефекту від використання сировинних та несировинних якостей біогеоценозів без вилучення матеріально-речової субстанції окремих видів природних ресурсів.

Однією з основних проблем, в першу чергу, урбанізованих територій Карпатського регіону є ситуація з розміщенням твердих побутових та промислових відходів, оскільки неорганізовані їх звалища призводять до забруднення атмосферного повітря, водних джерел та ґрунтів. Значна кількість звалищ твердих побутових та промислових відходів є переповненою, що й спровокувало в останні роки кризові явища, пов'язані з поводженням з побутовими та промисловими відходами. Вирішення названої проблеми напряму пов'язане з виділенням земельних ділянок для будівництва сучасних полігонів для побутових та промислових відходів, а також залучення інвестицій міжнародних фінансово-кредитних організацій та підприємницьких структур.

Наголос робиться на міжнародних фінансово-кредитних організаціях та підприємницьких структурах з огляду на обмежені фінансові можливості держави та територіальних громад в частині реалізації проектів модернізації індустрії поводження з відходами. Водночас територіальні громади залишаються основними бенефіціарами реалізації проектів упорядкування звалищ відходів, а також їх утилізації. Тобто виникає необхідність забезпечити партнерські відносини між місцевим самоврядуванням як виразником потреб територіальних громад з урядами іноземних держав, міжнародними фінансово-кредитними організаціями та підприємницькими структурами. Найбільш оптимальною формою гармонізації потреб та інтересів перерахованих вище зацікавлених сторін є укладання угод публічно-приватного партнерства.

Публічним партнером виступають органи місцевого самоврядування, а приватними партнерами — міжнародні фінансово-кредитні організації та приватні підприємницькі структури як вітчизняні, так і закордонні. Публічний партнер створює всі необхідні інституціональні умови, зокрема виділення земельної ділянки під будівництво сучасних полігонів та створення заводів по утилізації сміття, а також впровадження установок для виробництва біогазу, а приватний партнер інвестує необхідні ресурси для створення сучасної індустрії поводження з відходами, а також їх утилізації на основі переробки вторинної сировини та виробництва біологічного палива. Саме угоди публічно-приватно-

го партнерства дають можливість представникам місцевого самоврядування приймати безпосередню участь у реалізації проектів оновлення та модернізації індустрії поводження з відходами. Інституціоналізація такого роду угод дасть можливість, з однієї сторони, усунути прецеденти виникнення переповнених звалищ твердих відходів, а також полів фільтрації навколо промислових підприємств і поблизу населених пунктів, а з іншої — забезпечувати виробництво біологічного палива, яке дозволить здешевити опалення приміщень комунальної інфраструктури і зменшити залежність від імпорту вуглеводнів.

Ефективною формою організаційно-економічного забезпечення досягнення окремих цілей та завдань комплексного природокористування у Карпатському регіоні є реалізація природоохоронних проектів в рамках програм транскордонного співробітництва та Східного партнерства ЄС. Близькість адміністративних областей Карпатського регіону до кордонів Європейського Союзу підвищує ймовірність залучення фінансових ресурсів з ЄС у реалізацію природоохоронних проектів, які дозволять ефективніше упереджувати наслідки стихійних лих, зокрема повеней та паводків, забезпечать максимізацію надання біогеоценозами екосистемних послуг, а також дозволять реалізувати природно-господарські заходи, які позитивним чином вплинуть на емісію парникових газів.

Виходячи з цих міркувань, основні природокористувачі, якими у Карпатському регіоні виступають державні лісогосподарські підприємства, комунальні лісогосподарські підприємства та суб'єкти аграрного підприємництва, за консультативного сприяння відповідних підрозділів виконавчої влади та місцевого самоврядування мають подавати заявки на отримання грантових ресурсів з фінансових фондів ЄС у рамках програм транскордонного співробітництва, зокрема програми "Східне Партнерство". В контексті реалізації природно-господарських та природоохоронних проектів на основі грантових ресурсів ЄС найбільш привабливими пріоритетами для Карпатського регіону виступають: налагодження виробництва екологічно чистої продукції на основі використання технологій органічного та ґрунтозахисного землеробства; підвищення рівня комплексності ведення лісового господарства на основі розбудови індустрії рекреаційного лісокористування; збереження та примноження водно-болотних угідь; збільшення обсягів виробництва газоподібного та твердого біологічного палива на основі утилізації відходів лісогосподарського та сільськогосподарського виробництва, а також відходів полів фільтрації промислових підприємств.

Досягнення цілей та завдань комплексного природокористування буде забезпечено за умови, коли методи та інструменти стимулювання процесів комплексності у використанні природної сировини на загальнодержавному та муніципальному рівнях отримають необхідне доповнення на внутрішньо-фірмовому рівні через впровадження методів екологічного аутсорсингу, екологічного інжинірингу, екологічного реінжинірингу та екологічного бенчмаркінгу. Гармонізація загальнодержавних та муніципальних пріоритетів комплексного природокористування з внутрішньо-корпоративними пріоритетами з високим рівнем результативності буде забезпечуватися на основі укладання контрактів між добувними підприємствами та суб'єктами переробної діяльності, інтеграції суб'єктів підприємницької діяльності, які функціонують в одній або в декількох фазах природно-продуктового ланцюга, а також на основі кооперації природокористувачів.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Досягнення проривних позитивних змін у масштабах та темпах впровадження методів і технологій комп-

лексного природокористування напряму пов'язане з формуванням сучасної моделі організаційно-економічного забезпечення процесів господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу та охорони довкілля на муніципальному рівні, оскільки поглиблення децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування ставить перед територіальними громадами нові вимоги стосовно збереження та відтворення природно-ресурсних активів через підвищення комплексності їх залучення у відтворювальний процес. Важливою складовою організаційно-економічного забезпечення комплексного природокористування на муніципальному рівні має стати удосконалення інституціонального підґрунтя нарощення інвестиційного потенціалу розбудови природоохоронної інфраструктури, відтворення природно-ресурсного потенціалу та комплексного використання вторинної природної сировини, а також кардинальний перегляд системи фіскального регулювання природоохоронної та природогосподарської діяльності через підвищення частки відрахувань природно-ресурсних платежів та екологічних податків до бюджетів місцевого самоврядування.

Формування сучасної моделі організаційно-економічного забезпечення реалізації програмних заходів комплексного природокористування на рівні територіальних громад стане можливим на основі:

- забезпечення реальної децентралізації управління природоексплуатаційною та природоохоронною діяльністю, коли муніципалітети отримують більше повноважень в частині регулювання діяльності природокористувачів на підвзятних територіях, а також диверсифікуються джерела наповнення місцевих фондів відтворення природно-ресурсного потенціалу та охорони навколишнього природного середовища;

- формування муніципальних підприємств, яким будуть передані у користування комунальні природно-господарські активи і які будуть відраховувати дивіденди за рахунок чистого прибутку у місцеві бюджети;

- укладання угод публічно-приватного партнерства між муніципалітетами, в першу чергу, обласними центрами та містами обласного підпорядкування, та підприємницькими структурами на основі поєднання організаційного та адміністративного потенціалу публічного партнера та інвестиційних можливостей фінансово-кредитних організацій і підприємницьких структур, які спеціалізуються на реалізації природоохоронних проєктів;

- активізації співпраці окремих природокористувачів на основі кооперації, що дозволить консолідувати ресурсні можливості суб'єктів природно-господарського підприємництва і сформувати необхідну для всіх учасників кооперативного утворення індустрію природоексплуатаційної та природооблаштувальної діяльності;

- пошуків діяльності муніципалітетів та великих природокористувачів в напрямку участі в проєктах транскордонного співробітництва, які фінансуються Європейським Союзом, що дозволить залучити необхідні фінансові ресурси для виконання вимог у відповідності з основними міжнародними природоохоронними конвенціями;

- диверсифікації джерел фінансування природоохоронних та природооблаштувальних проєктів на основі емісії муніципалітетами "зелених" облігацій, що дасть можливість на порядок збільшити надходження у фонди охорони навколишнього природного середовища, які формуються у складі бюджетів місцевого самоврядування.

Література:

1. Веклич О.О. Сучасні тенденції фінансового забезпечення природоохоронної діяльності в Україні // *Фінанси України*. — 2009. — № 11. — С. 20—34.

2. Голян В.А. Плата за природні ресурси в умовах децентралізації: інвестиційний аспект // *Інвестиції: практика та досвід*. — 2016. — № 7. — С. 7—16.

3. Голян В.А., Сакаль О.В., Каленська О.В. Особливості процесу децентралізації в системі управління природними ресурсами та природокористуванням // *Економічний вісник університету*. — 2016. — Вип. 29 (1). — С. 81—88.

4. Державна екологічна політика України в умовах децентралізації влади. — К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2016. — 226 с.

5. Колмакова В.М. Теоретико-методологічні підходи до фінансового забезпечення техногенної та екологічної безпеки // *Механізм регулювання економіки*. — 2012. — № 1. — С. 47—53.

6. Миклуш Т. Комплексне природокористування: теоретико-методологічні засади та інституціональні передумови // *Економіст*. — 2016. — № 5. — С. 51—53.

7. Міщенко В.С. Зміцнення бази екологічного оподаткування в Україні: методологія і практика // *Економіка України*. — 2016. — № 3. — С. 75—87.

8. Патока І.В. Фінансове забезпечення сталого розвитку об'єднаних територіальних громад як складова ефективної децентралізації влади в Україні // *Ефективна економіка*. — 2015. — № 11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4582>

References:

1. Veklych, O.O. (2009), Suchasni tendentsiyi finansovoho zabezpechennya pryrodokhoronnoyi diyal'nosti v Ukraini [Modern trends of financial support of nature protection activities in Ukraine]. *Finansy Ukrayiny*, no. 11, pp. 20—34 [in Ukrainian].

2. Holyan, V.A. (2016), Plata za pryrodni resursy v umovakh detsentralizatsiyi: investytsiynyy aspekt [Charge for natural resources under decentralization: investment aspect]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, no. 7, pp. 7—16 [in Ukrainian].

3. Holyan, V.A. Sakal', O.V. Kalens'ka, O.V. (2016), Osoblyvosti protsesu detsentralizatsiyi v systemi upravlinnya pryrodnyimi resursamy ta pryrodokorystuvannam [Features of the decentralization process in the system of natural resources and nature management]. *Ekonomichnyy visnyk universytetu*, iss. 29 (1), pp. 81—88 [in Ukrainian].

4. Derzhavna ekolohichna polityka Ukrayiny v umovakh detsentralizatsiyi vlady [State ecological policy of Ukraine under the conditions of decentralization of power]. Kyiv, DU IEPSR NAN Ukrayiny, 2016, 226 p. [in Ukrainian].

5. Kolmakova, V.M. (2012), Teoretyko-metodolohichni pidkhody do finansovoho zabezpechennya tekhnogenoyi ta ekolohichnoyi bezpeky [Theoretical and methodological approaches to the financial support for technogenic and environmental safety]. *Mekhanizm rehulyuvannya ekonomiky*, no. 1, pp. 47—53 [in Ukrainian].

6. Myklush, T. (2016), Kompleksne pryrodokorystuvannya: teoretyko-metodolohichni zasady ta instytutsional'ni peredumovy [Integrated nature management: theoretical and methodological principles and institutional conditions]. *Ekonomist*, no. 5, pp. 51—53 [in Ukrainian].

7. Mishchenko, V. S. (2016), Zmitsnennya bazy ekolohichnoho opodatkuvannya v Ukraini: metodolohiya i praktyka [Strengthening the environmental tax base in Ukraine: methodology and practice]. *Ekonomika Ukrayiny*, no. 3, pp. 75—87 [in Ukrainian].

8. Patoka, I.V. (2015), Finansove zabezpechennya staloho rozvytku obyednanykh terytorial'nykh hromad yak skladova efektyvnoyi detsentralizatsiyi vlady v Ukraini [Financial support for the sustainable development of united territorial communities as a component of effective decentralization of power in Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, no. 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4582> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 30.08.2018 р.